

DOI: 10.26104/NNTIK.2022.95.40.034

Парайдин уулу Ш.

КОРРУПЦИЯ КООМДУН ТУРУКТУУ ӨНУГҮҮСҮНӨ КОРКУНУЧ КАТАРЫ

Парайдин уулу Ш.

КОРРУПЦИЯ КАК УГРОЗА СТАБИЛЬНОМУ РАЗВИТИЮ ОБЩЕСТВА

Paraydin uulu Sh.

CORRUPTION AS A THREAT TO THE STABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY

УДК: 34.343

Бул макалада коррупцияга каршы аракеттенүүнүн укуктук көйгөйлөрү каралат жана Кыргыз Республикасынын коррупцияга каршы мыйзамдарын өнүктүрүүдөгү негизги тенденциялар сунушталат. Коррупциянын социалдык негизи катары уюшкан кылмыштуулукка каршы күрөшүүгө жана мамлекеттик чөйрөдө коррупция менен күрөшүүнүн укуктук каражаттарын өркүндөтүүгө, анын ичинде коомдун туруктуу өсүшүнө коркунуч катары коррупциянын көйгөйлүү маселелерин ж.б. кошууга өзгөчө көңүл бурулат. Автор коррупция менен күрөшүүнүн негизги максаты жана милдети укуктук мейкиндикти түзүү экенин баса белгилейт. Заманбап чындыктар коррупция көйгөйү мамлекеттик курулуштун жана социалдык башкаруунун эң актуалдуу проблемаларынын бири болуп калганын жана аны чечүү улуттук гана эмес, эл аралык деңгээлдеги милдет болуп калганын көрсөтүп турат. Коррупциялык аң-сезимге кабылган мамлекет гуманизмдин, демократиянын, мыйзамдуулуктун жана социалдык адилеттүүлүктүн конституциялык баалуулуктарын декларативдик түрдө гана коргойт деп түшүнбөй коюу мүмкүн эмес. Изилдөөлөрдүн тажрыйбасы көрсөткөндөй, коррупциянын проблемаларын изилдөөгө системалуу мамиле гана коррупцияга каршы күрөшүү концепциясын илимий негиздөө, мамлекеттик жана жеке чөйрөгө мамлекеттик кийлигишүүнүн чектерин жана чектерин белгилөө жана коррупцияга каршы чараларды ишке ашырууда укуктук жана укуктук эмес кесепеттердин оптималдуу айкалышын издөө үчүн негиз болуп бере алат.

Негизги сөздөр: мамлекет, коом, улут, мыйзам, коррупция, көйгөйлөрү, тажрыйба, күрөшүү.

В данной статье рассматриваются правовые проблемы противодействия коррупции и предлагаются основные тенденции развития антикоррупционного законодательства Кыргызской Республики. Особое внимание уделяется борьбе с организованной преступностью как социальной основе коррупции и совершенствованию правовых средств борьбы с коррупцией в государственной сфере, включая проблемные вопросы коррупции как угрозы стабильному росту общества и т.д. Автор подчеркивает, что основной целью и задачей борьбы с коррупцией является создание правового пространства. Современные реалии показывают, что проблема коррупции стала одной из самых актуальных проблем государственного строительства и социального управления, и ее решение стало задачей не только на национальном, но и на международном уровне. Невозможно не понимать, что государство, пораженное коррупционным сознанием, защищает конституционные ценности гуманизм, демократию, законность и социальную справедливость только декларативно. Опыт исследований показывает, что только системный подход к изучению проблем коррупции может служить основой для научного обоснования концепции противодействия коррупции, установления границ и пределов государственного вмешательства в государственную и частную сферы и поиска оптимального сочетания правовых и неправовых

последствий при реализации антикоррупционных мер.

Ключевые слова: государство, общество, нация, право, коррупция, проблемы, опыт, борьба.

This article discusses the legal problems of combating corruption and proposes the main trends in the development of anti-corruption legislation of the Kyrgyz Republic. The author emphasizes that the main goal and goal of combating corruption is to create a judicial space. Modern realities show that the problem of corruption has become one of the most pressing problems of public construction and social management, and has become a challenge not only at the national, but also at the international level. It is impossible not to understand that a state affected by a corruption consciousness only declaratively protects the constitutional values of humanism, democracy, legality and social justice. The experience of research shows that only a systematic approach to the study of corruption problems can serve as the basis for the scientific substantiation of the concept of combating corruption, establish boundaries and limits of state interference in the public and private spheres, and find the optimal combination of legal and unlawful consequences in the implementation of anti-corruption measures.

Key words: state, society, nation, law, corruption, problems, experience, struggle.

Коррупция дүйнө жүзү боюнча бар. Коррупция – бул биздин бүт коомго таасир этүүчү көрүнүш. Бул дүйнөнүн бардык аймактарына таасирин тийгизет. Бул эффект өзүн башкача көрсөтүшү мүмкүн. Бирок, бул эл аралык көрүнүш деп айтууга болот, аны менен күрөшүү керек.

Бүгүнкү күндө коррупциялык кылмыштарды биздин өлкөдө гана эмес, дүйнөнүн башка цивилизациялуу өлкөлөрүндө да болгон салттуу жана кеңири таралган кылмыш түрү деп атоого болот. Муну тастыктоо үчүн коррупцияны жалпы деп аныктаган жана Кыргызстан дүйнөдөгү эң коррупциялашкан мамлекет деп атаган белгилүү окумуштуулардын пикири эске алынышы керек, анда коррупция өлкөнүн экономикалык кыйрашынын, мамлекеттик бийлик жана башкаруу тутумунун кыйрашынын, рыноктук реформалардын жана криминалдык деформациянын негизги жолу болуп калган.

Коррупция (латын сөзүнөн – бузуу) – кызмат адамы тарабынан өзүнүн ыйгарым укуктарын жана ага берилген укуктарды жеке максаттарда, учурдагы мыйзамдарга жана эрежелерге каршы пайдалануу. Балким, эң кыска (жана так) "мамлекеттик бийликти жеке кызыкчылыкка кыянаттык менен пайдалануу" деп айтылган (Джозеф Сентурия). Коррупция адамзатты илгертен бери коштоп келген. Пара алуу үчүн

жаза Египеттин фараондору тарабынан белгиленген Хаммурапи мыйзамдарында (төрт миң жыл мурун) каралган.

Бул кубулуштун негиздеринин бири-кимдир бирөө бузулган мамиледе болбосо дагы, ар дайым бузулган башка адамдар бар жана бул терс көрүнүш бардык жерде кездешет. Коррупцияны, эгерде мен коррупциялашпасам, коррупция менин ишим эмес деп айтууга болбойт. Коррупция ар бир коомдо бар жана өнүгүү жана жыргалчылык деңгээлине көз каранды эмес. Албетте, дүйнө жүзү боюнча ар бир адам жана биздин элдер коррупциясыз коомдо жашоону каалашат.

Ошондуктан, бул кырдаалда эки нерсеге көңүл буруу абдан маанилүү: 1) коррупция менен күрөшүүгө кеңири мамилени иштеп чыгуу керек, Концепцияны кеңейтүү зарыл;

2) биздин күрөшүбүз этикалык негиздер менен толукталса, мыйзам да этикалык нормалар менен колдоого алынса, алда канча натыйжалуу болот.

Каржы кризисинин тажрыйбасы көрсөткөндөй, коррупция менен күрөшүү үчүн бир гана мыйзам жетишсиз. Коррупция менен күрөшүүдө төрт тараптуу мамиле жасоо керек. Криминалдаштыруу маселесин чечип, алдын алуу программасын жүргүзүү зарыл. Эл аралык кызматташтык, бардык кызыкдар тараптардын - коомдун, мамлекеттик сектордун, ошондой эле эл аралык уюмдардын ортосундагы кызматташтык зарыл.

Кыргыз Республикасынын коррупция менен күрөшүү жөнүндө Мыйзамы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйыны тарабынан 30-январь 2003-жылы кабыл алынган.

Коррупция – бул бардык өлкөлөргө кандайдыр бир деңгээлде таасир эткен татаал социалдык, саясий жана экономикалык көрүнүш. Коррупция демократиялык институттарды бузуп, экономикалык өнүгүүгө тоскоол болуп, мамлекеттин пайдубалын бузуп жатат. Коррупция демократиялык институттардын негиздерин бузуп, шайлоо процесстерин бурмалап, мыйзамдын үстөмдүгүн бузуп, бюрократиялык тоскоолдуктарды жаратууда, алардын бирден-бир мааниси пара алуу болуп саналат. Чет өлкөлүк түз инвестициялардын жетишсиздигинен улам экономикалык өнүгүү чөйрөсүндө токтоп калуу байкалууда жана өлкөдөгү чакан ишканалар коррупциянын айынан "баштапкы чыгымдардын" босогосун аттай алышпайт.

2003-жылдын 31-октябрында Башкы Ассамблея Бириккен Улуттар Уюмунун Коррупцияга каршы конвенциясын кабыл алып, Башкы катчыдан Бириккен Улуттар Уюмунун Баңги заттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгына Конвенцияга катышкан мамлекеттердин конференциясынын Катчылыгынын функцияларын аткарууну тапшырууну суранган. Ассамблея ошондой эле коррупция маселесин

жана Конвенциянын коррупциянын алдын алуу жана ага каршы күрөшүүдөгү ролун тереңирээк түшүнүү үчүн 9-декабрды эл аралык коррупцияга каршы күн деп белгилөө керек деп чечти. Конвенция 2005-жылы декабрда күчүнө кирген.

Өкмөттөр, жеке сектор уюмдары, бейөкмөт уюмдар, жалпыга маалымдоо каражаттары жана дүйнө жүзүндөгү жарандар бул кылмышка каршы күрөшүү үчүн биригишет. Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү программасы (ПРООН) жана Бириккен Улуттар Уюмунун Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы (БУУ БКБ) коррупцияга каршы күрөштүн алдыңкы сабында турат. М Брайан в. Робертс, көз карашы боюнча мындайча дейт: "Коррупция – бул кызыкчылыкка негизделген ар кандай иш-аракет, бөлүштүрүүнүн милдеттүү эрежелерин бузуу, аны колдонуу үчүн ал жоопкерчилик тартат". Бардык жамандык, Кыргызстандагы олигархтардын мамлекеттик кызматкерлер менен биригиши коррупциянын бардык түрлөрүнө караганда алда канча коркунучтуу. Ошондуктан коррупция менен күрөшүүдө негизги фактор катары мамлекеттик бийликтин "жогорку" саясий эрки зарыл. Анткени коррупция коомдун консолидациялоонун өлкөдөгү социалдык адилеттүүлүк жана гармония сыяктуу маанилүү конституциялык принциптерин "бузат", өлкөдөгү ички саясий туруктуулуктун негизи жана аткаруу бийлигин контролдоонун куралы катары орто таптын түзүлүшүнө тоскоол болот, масштабдуу кыянаттыктарга жана кылмыштарга жол берет, б.а. бүтүндөй коомдун алга карай өнүгүүсүнө гана тоскоол болбостон, бүтүндөй мамлекеттин өнүгүшүнө коркунуч келтирет, ошондой эле алардын андан ары системалуу өнүгүшү. Өлкөдө коррупциянын коркунучу жана ага каршы туруу зарылдыгы көптөн бери байкалып келген. Бирок жакынкы убакка чейин бийликтин жогорку деңгээлдеринде саясий эрк жетишсиз болчу. Коррупция менен күрөшүү коомду тынчтандыруу үчүн "мактануу" менен жүргүзүлдү.

Коррупциянын жогорку деңгээлинин себептери. Көпчүлүк эксперттер коррупциянын жогорку деңгээлинин негизги себеби ички жана тышкы чектөө механизмдерин камсыз кылган саясий институттардын жеткилең эместигине кошулат. Мындан тышкары, кээ бир объективдүү жагдайлар коррупциянын өрчүшүнө олуттуу салым кошот:

- Талаштуу мыйзамдар;
- Калктын мыйзамдарды билбегендиги же түшүнбөгөндүгү, бул мамлекеттик кызматкерлерге бюрократиялык жол-жоболордун аткарылышына өзүм билемдик менен тоскоолдук кылууга же тийиштүү төлөмдөрдү көбөйтүүгө мүмкүндүк берет;
- Өлкөдөгү туруксуз саясий кырдаал;
- Мамлекеттик институттардын өз ара аракеттенүүсүнүн калыптанган механизмдеринин жоктугу;

- Бюрократиялык аппараттын ишинин негизин түзгөн стандарттардын жана принциптердин башкаруучу элитанын саясатына көз карандылыгы;

- Бюрократиянын кесиптик жөндөмсүздүгү;

Коррупцияга каршы күрөшүү механизмдерин алсыраткан жашыруун келишимдердин түзүлүшүнө алып келген непотизм жана саясий патронаж.

Аткаруу бийлигинин тутумунда бир түрдүүлүктүн жоктугу, башкача айтканда, ар кандай бийлик органдары тарабынан бир эле ишти жөнгө салуу. Мамлекетти башкарууга жарандардын катышуусунун төмөн деңгээли.

Томас Гоббс жазгандай, коррупция "бардык мыйзамдарды ар дайым жана бардык азгырыктарда жек көрүү келип чыккан тамыр". Коррупциялашкан бюрократияда мамлекеттик ресурстардын көпчүлүгү уурдоо оңой болгон же пара алуу оңой болгон каналдарга атайылап багытталат. Саясат коррупцияны контролдоо механизмдерин басууга багытталган: басма сөз эркиндиги, сот тутумунун көзкарандысыздыгы, атаандаш саясатчылар (оппозиция) жана жарандардын башка жеке укуктары. Ошондуктан, кээ бир адамдар адамдын жүрүм-туруму жана сырткы көрүнүшү укук коргоо органдарына пара алуу максатында адамды кармоо үчүн белги болгон учурлар бар экенин белгилешет.

Коррупциянын жогорку деңгээлине себеп болушу мүмкүн болгон жагдайларга байланыштуу башка божомолдор да каралат:

1. Мамлекеттик сектордун эмгек акысы жеке секторго салыштырмалуу төмөн экономиканы мамлекеттик жөнгө салуу;

2. Жарандардын мамлекеттик кызматчыларга көз карандылыгы, мамлекеттин айрым кызмат көрсөтүүлөргө монополиясы;

3. Бюрократиялык элитаны элден бөлүп алуу;

4. Экономикалык туруксуздук, инфляция;

5. Калктын этникалык гетерогендүүлүгү;

6. Экономикалык өнүгүүнүн төмөн деңгээли;

7. Диний салттар;

8. Жалпысынан өлкөнүн маданияты.

Бүгүнкү күнгө чейин бул гипотезаларды тастыктоо боюнча бирдиктүү пикир жок.

Ошентип, жеке секторго салыштырмалуу мамлекеттик сектордо эмгек акынын жогорулашы коррупциянын деңгээлинин дароо төмөндөшүнө алып келбейт. Экинчи жагынан, бул бюрократиянын чеберчилик деңгээлинин акырындык менен жогорулашына өбөлгө түзөт жана узак мөөнөттүү оң таасирин тийгизет. Коррупциянын деңгээли эң төмөн өлкөлөрдө мамлекеттик кызматкерлердин эмгек акысы өндүрүш секторундагы кирешеден 3-7 эсе көп.

Эң талаштуу маселелердин бири-монополист катары базарларды жана мамлекетти мамлекеттик жөнгө салуунун ролу. Эркин рыноктун жактоочулары

мамлекеттин ролунун төмөндөшү жана атаандаштыктын күчөшү коррупциянын төмөндөшүнө өбөлгө түзөрүн белгилешет, анткени бул зарыл болгон агенттикти азайтат жана коргонуу жөнгө салуу аркылуу рынокто артыкчылыктуу позицияга жетүү мүмкүнчүлүгүн азайтат. демек, ижара издөө мүмкүнчүлүктөрү. Чындыгында, коррупциянын деңгээли төмөн өлкөлөрдүн бардыгы салыштырмалуу эркин экономикасы менен мүнөздөлөт. Тескерисинче, мамлекеттик кызматкерлердин монополиялык күчү жана бааларды базар баасынан төмөн кармоо менен мүнөздөлгөн пландуу экономика жетишсиз товарларды жана кызматтарды алуу каражаты катары паракорчулукка түрткү берет.

Коррупцияга карата толеранттуу мамиле алгылыктуу деген көз караш дагы бар. Аргументтердин бирине ылайык, көптөгөн өлкөлөрдүн (Индонезия, Таиланд, Корея) өнүгүү тарыхында экономикалык өсүш коррупциянын өсүшү менен коштолгон мезгилдер болгон, башкача айтканда, коррупциянын өсүшү да экономикалык өсүшкө тоскоол болгон эмес. Дагы бир аргументке ылайык, паракорчулук - бул мамлекеттик жана муниципалдык түзүмдөрдүн ишине рыноктук принциптерди киргизүү. Ошентип, коррупцияга карата толеранттуу мамиле экономикалык БУМдун шартында же бүтүндөй рыноктун натыйжалуулугуна таасир этмейинче кабыл алынат. Бул көз карашты сындагандар коррупциянын деңгээли жогору болгон өлкөлөр жогоруда айтылган себептерден улам стабилдүүлүктү жоготуп, өсүү мезгилинен кийин төмөндөө спиралына түшүп кетүү коркунучу бар деп эсептешет.

Жогоруда айтылгандай, төмөнкү тыянактарды чыгарууга болот:

1. Коррупция өзүнүн көрүнүштөрү боюнча ар түрдүү;

2. Эл аралык документтерде коррупциянын так аныктамасы жок;

3. Ар бир мамлекет учурдагы укуктук каада-салттардын негизинде коррупцияга каршы күрөшүүнүн өз куралдарын орнотот;

4. Коомдо орун алган коррупциянын концепциясы негизделген эмес коррупциянын укуктук аныктамасы жөнүндө. Маселен, чиновникке ар кандай себеп менен жана себепсиз «белек» берилгенде.

Демек, Германия империясынын канцлери Отто фон Бисмарк айткандай, «Мыйзам жаман мамлекетти башкарууга болот, бирок өлкөнү тартипсиз чиновниктер менен башкаруу мүмкүн эмес» деген.

Коррупция менен күрөшпөө аны колдоо дегенди билдирет жана мындай аракетсиздиктин коомдун бардык чөйрөлөрүндөгү кыйратуучу кесепеттерин эске алганда, бул "ички душманга" кайсы мамлекетте болбосун каршы туруу маселеси.

Ошондуктан, коррупциянын себептерин изилдөө абдан маанилүү – анткени отоо чөп менен эле эмес, анын уруктары менен да күрөшүү керек. Коррупция деген эмне экенин түшүнүп, бул көрүнүштү жана ага каршы туруу боюнча башка өлкөлөрдүн тажрыйбасын изилдеп, биз билимге ээ болобуз, ал эми билим, өзүңөр билгендей, күч. Эң башкысы, бул күч өзүңүн туура багытын табат – бул үчүн саясий эрк гана эмес, жалпы коомчулуктун колдоосу керек. Антпесе, коррупцияга каршы күрөш утулуп калат.

Адабияттар:

1. Ананиан Л.Л. Тюрмы и заключенные // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в России и за рубежом. - М., 1999.
2. Аслаханов А.А. Особенности российской коррупции. / Проблемы борьбы с коррупцией: Сборник статей. - М., 1999.
3. Осокина Е.Д. За фасадом сталинского изобилия. - М., 1997.
4. Иванов В.А. «Скорпионы»: коррупция в послевоенном Ленинграде // Политический сыск в России: история и современность. - СПб., 1998.
5. Цыбаков Д.Л., Малик Е.Н. Модификация функций межгосударственных союзов в условиях нарастания конфликтности мировой политики // Среднерусский вестник общественных наук. - 2014. - №4(34).
6. Шедий М.В. Коррупционализация власти как фактор деформации государственного управления // Развитие института государственной службы в регионах: международный и российский опыт: В 3-т. Т.1: Матер. межд. научно-практ. конференции: - Орел: Изд-во ОФ РАНХиГС, 2013.
7. Соколов А.Н. Юридическая практика как критерий эффективности управления обществом / Под ред. А.Н. Соколова, В.М. Бочарова. - Калининград, 2008.
8. Парайдин уулу Ш. Коррупция в сфере государственного управления: общесоциальные и специальные меры предупреждения. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2018. № 9. С. 91-94.